

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК (UDC) 94 (73) «18/19»

ГОНЧАРЕНКО А. В.

**США ТА КОЛОНІАЛЬНІ ПРОТИРІЧЧЯ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ
НАПРИКІНЦІ XIX - НА ПОЧАТКУ XX ст.**

У статті досліджено позицію США у колоніальних протиріччях на Далекому Сході наприкінці XIX - на початку XX ст. Охарактеризовані причини, хід та наслідки активізації колоніальної експансії США стосовно Китаю протягом періоду, що досліджується. Досліджено причини запровадження та практичну реалізацію Вашингтоном доктрини «відкритих дверей» та «рівних можливостей» щодо Цинської імперії. Проаналізовано роль США у посиленні колоніальної боротьби у Китаї наприкінці XIX - на початку XX ст.

Ключові слова: США, Далекий Схід, Китай, зовнішня політика, колоніалізм, експансія, доктрина «відкритих дверей» та «рівних можливостей».

На початку XXI ст. світове співтовариство поставлене перед фактом створення багатопольярного світу, в якому однією з провідних держав, що здатна диктувати умови економічної та політичної взаємодії, є Сполучені Штати Америки. Це положення знаходить ідеологічне та теоретичне обґрунтування як у самих США, так і за їх межами, в їх становищі світової держави, що має і реалізує свої інтереси в будь-якій точці земної кулі. Шляхом політичного маневрування, угод з політичною елітою, а також прямого втручання у внутрішні справи країн Вашингтону вдалося зберегти і багато в чому розширити сформовані раніше відносини економічної залежності з країнами «третього світу».

Своєрідною «лабораторією», де з урахуванням місцевої специфіки і реалій наприкінці XIX - на початку XX ст. відпрацьовувалася модель майбутнього панівного статусу США була світова колоніальна система, яка зараз трансформується в «новий світовий порядок», а також нові методи неокolonіального панування.

Політико-економічне і військове втручання США у колоніальні відносини переслідувало далекосяжні геостратегічні цілі. Придбання і використання колоній як потужного плацдарму для посилення американської експансії повинно було також сприяти активному втручанню Білого Дому в європейські справи. Методи виконання цього завдання, розроблені Вашингтоном наприкінці XIX - на початку XX ст., стали класичною моделлю для дій американського неокolonіалізму в інших регіонах.

Історіографія політики США наприкінці XIX - на початку XX ст. у різних її вимірах численна, тому ми обмежимося аналізом найбільш значущих робіт. У зарубіжній історіографії питання, перш за все, необхідно відзначити праці американських дослідників Р. Чалленера [1], Г. Кіссенджера [2], С. Невінса та Г. Коммаджера [3], А. Шлезінгера [4], Г. Зінна [5]. Радянські історики М. Іноземцев [6], Л. Зубок [7], І. Дементьев [8] активно досліджували

Гончаренко Анатолій Володимирович - кандидат історичних наук, доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна).

зовнішню політику США протягом періоду, що досліджується. Сучасні російські вчені продовжують вивчати зовнішньополітичний курс США, частково відмовившись від ідеологічних імперативів радянської історіографії [9; 10]. З поміж малочислених робіт українських істориків, які вивчають різні аспекти американської політики наприкінці XIX - на початку XX ст., необхідно відзначити дослідження Л. Питльованої [11].

Отже, аналіз історіографії проблеми дозволяє переконатися в необхідності її подальшої розробки. Незважаючи на існування робіт, більшість з них поверхнево або тенденційно висвітлюють політику США у контексті тематики, що вивчається. Саме тому, мета дослідження - проаналізувати позицію США у колоніальних протиріччях на Далекому Сході наприкінці XIX - на початку XX століття.

Після поразки в іспано-американській війні 1898 р. Мадрид відмовився від претензій на Кубу, віддав Вашингтону Пуерто-Рико, Гуам та інші острови, які перебували під контролем Іспанії, а також передав США Філіппіни за 20 млн. доларів [12]. Унаслідок цього, геополітичний статус Сполучених Штатів Америки докорінно змінився і тепер перед ними постало ще більш складне питання: як зміцнити вже завойовані позиції в умовах конкуренції з більш сильними державами. Не випадково в цей період американський істеблішмент приступив до інтенсивного будівництва військового флоту, який до 1907 р. зайняв друге місце у світі по боездатності [13, с. 72].

Захоплення Філіппін дозволило Білому Дому активно підключитися до політики у Китаї (Цинській імперії). Проте, як і Велика Британія, американський уряд не володів військово-політичними засобами для підтримки своїх інтересів у цьому регіоні, а також не був зацікавлений у перетворенні Піднебесної на сукупність колоній або зон впливу інших країн. Крім того, Державний департамент був стурбований тим, щоб знизити спокусу великих держав щодо захоплення самих Філіппін.

Слід вважати, що саме у зв'язку з цим і був висунутий принцип «відкритих дверей» на основі рівності можливостей. Термін «відкриті двері» набув поширення ще в ході розвитку торговельних відносин між Великою Британією і Китаєм, але в офіційному форматі він з'явився завдяки розсилці нот Державним департаментом США у вересні 1899 р. [14, с. 44].

США «були в більш сприятливих умовах для того, щоб поставити перед державами питання про їх ставлення до політики «відкритих дверей», ніж Англія, так як вони на відміну від останньої не пов'язали себе, як вона, угодою з Росією і Німеччиною у цьому питанні» [15, с. 37].

Американський посланець у Лондоні вказував лорду Солсбері у вересні 1899 р., що «підтримку цієї політики становить наполеглива вимога комерційних організацій наших двох народів і справедливо розглядається ними, як єдиний засіб, здатний поліпшити існуючий стан, дозволить їм зберегти положення на китайських ринках і розширити в майбутньому їх операції» [15, с. 141].

Дійсно, ще в 1898 р. англійська China Association зверталася до Солсбері, вказуючи, що «політичні ускладнення, захмарювали блискучі види на майбутнє, послужили природним джерелом глибокої тривоги кожного члена Асоціації, настільки глибоко зацікавленої в усіх

відношеннях в майбутньому Далекого Сходу. Ці ускладнення не були непередбаченими. Асоціація, насправді, не раз відзначала їх неминучість відтоді, як розгром Китаю внаслідок японського нападу став очевидним», а «заяви міністрів на користь збереження цілості Китаю і підтримки Тяньцзіньського договору були відзначені Асоціацією із задоволенням». Відповідно до 54 статті цього договору «британському уряду і його підданам буде надано вільну і рівну участь у всіх привілеях, імунітети і вигоди, які могли бути або можуть бути надані імператором Китаю, урядом або підданим будь-якої іншої нації», є широкою підставою стверджувати, що права на пересування, торгівлю та участь у промисловому розвитку не будуть порушені домаганням іноземних держав на спеціальні інтереси в будь-якій частині Китаю. Ця точка зору дійсно настільки незаперечна, що уряд Її Величності отримав, мабуть, звідусіль підтримку (цієї точки зору)» [15, с. 123-125].

Далі у зверненні висловлюється стурбованість орендою Порт-Артура Росією - як перший крок до закриття Маньчжурії для іноземної торгівлі так, що далі вона буде мати можливість спуститися в Печжілі, а між Печжілі і Янцзи немає природних перешкод», «прикладів Мадагаскару і Тонкіна мабуть достатньо, щоб відзначити аналогічну небезпеку, що загрожує від допущення французьких інтересів або впливу на півдні» [4, с. 126]. Звернення це було написано саме в період розпочатих Німеччиною і Росією захоплень китайських територій. «Німеччина, а слідом за нею і ми, - згадував С. Вітте, - подали приклад до поступового захоплення різних частин Китаю усіма державами Європи» [16, с. 143].

Саме тому, офіційно запропонована США політика «відкритих дверей» не була чимось новим для Великої Британії. Інтереси двох держав знову збіглися. Що стосується інших, то ніхто навіть не сприйняв настільки серйозно цю пропозицію щоб на неї зрозуміло відповісти [14, с. 18]. Лише Санкт-Петербург констатував відверте роздратування, оскільки «відкриття дверей» послаблювало військово-політичні можливості Росії у Китаї, зрівнюючи її з іншими державами, які такими можливостями не володіли [14, с. 35-37].

Крім того, окупація Російською імперією Маньчжурії та укладення нею угоди з Мукденським губернатором у листопаді 1900 р. згідно з якою російські війська одноособово контролювали цю територію, не влаштувала інші провідні держави того часу. У лютому 1901 р. у Пекіні відбувся спільний протест США, Японії і Великої Британії проти договору, який посилював російський вплив у Маньчжурії [17, с. 22-23].

Унаслідок цього, 7 вересня 1901 р. вісім держав серед яких були і США уклали з Цинською імперією Заключний протокол, який остаточно закріпив напівколоніальний статус Китаю [18, с. 459- 473].

Лондон, який, на відміну від Вашингтону, повинен дбати про безпеку всіх своїх середньоазійських і тихоокеанських володінь і домініонів, волів приймати більш реалістичні заходи, ніж просто декларувати принципи рівних можливостей. Уже в січні 1902 р. було укладено британсько-японський договір [18, с. 526-530], доповнений у 1904 р., 1905 р. і 1911 р. статтею про безпеку Індії, який гарантував «спеціальні інтереси» Великої Британії у Китаї, а Японії - у Кореї та Китаї і право союзників на втручання, якщо їх

«спеціальним інтересам» загрожуватиме будь-яка небезпека через заворушення всередині цих країн або загрози ззовні.

У відповідь на це була проголошена спільна російсько-французька декларація щодо Далекого Сходу, яка свідчила, що «Союзні уряди, Росії і Франції, отримавши повідомлення про англо-японський договір 17 (30) січня 1902 р., укладений як з метою забезпечення status quo і загального миру на Крайньому Сході, так само і з метою збереження незалежності Китаю і Кореї, повинні залишатися відкритими для торгівлі і промисловості всіх націй, з повним задоволенням вбачають у ньому підтвердження існуючих порядків, згідно з неодноразовими заявами обох держав, складала і складають основу їхньої політики. Обидва уряди вважають, що підтримання цих начал є водночас забезпеченням їх власних інтересів на Далекому Сході. Вимушені, однак, зі свого боку, не втрачати з виду можливості або ворожих дій інших держав, або повторення заворушень в Китаї, що можуть порушити цілісність і вільний розвиток Піднебесної імперії на шкоду їх взаємним інтересам, обидва союзні уряди уявляють собі в такому випадку потурбуватися прийняттям відповідних заходів до охорони цих інтересів» [15, с. 154].

З цього стає очевидним, що, як тільки Форін офіс перейшов до створення британсько-японського блоку, то давня суперниця Великої Британії - Франція, а також Росія, яка мала власні інтереси в цьому регіоні, вдалися до ідеї «відкритих дверей» і «рівних можливостей», не забувши, проте, вказати, що у разі порушення своїх інтересів вживатимуть відповідних заходів. Отже, провідні світові держави розглядали американську ідею як дипломатичний інструмент тиску одна на одну з метою переділу сфер впливу кожна на свою користь, але не як програму, яка б реально визначала їх політику.

У цьому сенсі показова реакція Білого Дому: «Уряд Сполучених Штатів, отримавши попередньо англо-японську конвенцію від 30 січня 1902 р., мав задоволення ознайомитися зі змістом спільної декларації урядів Росії і Франції, яка покликана гарантувати збереження status quo та загального миру на Далекому Сході, а також незалежність Китаю і Кореї за умови, що ці країни будуть відкриті для торгівельної і промислової діяльності всіх націй. Сполучені Штати з почуттям глибокого задоволення угледіли в цьому підтвердження тих невід'ємних принципів, на основі яких, як неодноразово декларувалося, проводиться і буде надалі проводитися їх власна політика... Що стосується останнього параграфу російського меморандуму, то уряд Сполучених Штатів Америки, розділяючи висловлені там погляди про проведення політики «відкритих дверей»... залишає, проте, за собою повну свободу дій у тому випадку, якщо виникнуть непередбачені обставини, які можуть перешкоджати політиці Сполучених Штатів у Китаї і Кореї або порушувати їх інтереси» [14, с. 32].

Російський посол у США А. Кассіні у своєму донесенні зазначив: «Будучи поставлений між англо-японською конвенцією і російсько-французькою декларацією від 3/6 сього березня, статс-секретар був вельми ускладнений у підготовці відповіді, в якій, висловлюючи повне схвалення федерального уряду запропонованих у декларації принципів, в той же час образив би чуйних і підозрілих авторів англо-японської конвенції, у відповідь на яку пан Хей обмежився простим повідомленням про її отримання. Беручи до уваги вищевикладене, відповідь федерального уряду, що представляє майже

буквальне повторення нашої декларації, повинна бути визнана настільки задовільною, наскільки вона тільки може бути. Сполучені Штати бажають насамперед миру на Далекому Сході, яке лише одне, що може забезпечити розвиток їх торгівлі і промисловості в цих межах, і все, що сприяє підтримці мирного настрою, може розраховувати на моральну підтримку з їхнього боку» [14, с. 31-32].

США в цьому питанні підтримали Росію і Францію, оскільки їх відповідь була протидією блокової ініціативи Великої Британії та Японії. Укладачі американської відповіді не забули згадати про те, що і наміри Санкт-Петербурга за підтримки Парижа щодо територіальних придбань у Цинській імперії зустрінуть протидію з боку Вашингтону. Тобто, якщо російсько-французька декларація містила в собі одночасно і апеляцію до принципу «відкритих дверей» і загрозу протиставити свої інтереси іншим, то і відповідь США містила як згоду з вищезазначеним принципом, так і загрозу відповідних дій у разі його порушення, в тому числі і Росією з Францією.

Прагнення не образити укладачів англо-японської конвенції свідчить про те, що Державний департамент намагався грати на розбіжностях двох угруповань, не підтримуючи жодне з них, маніпулюючи протиріччями між провідними державами з метою забезпечення непорушності своїх принципів «відкритих дверей», «рівних можливостей», недоторканності державності Китаю та Кореї, в той час як Уайтхолл, пов'язаний необхідністю збереження своїх величезних володінь, не міг вести таку гру.

Історія з «відкритими дверима» - приклад того, як новий міжнародний фактор, тобто США, намагався трансформувати вже сформований порядок, пристосувати його до своїх інтересів.

Ідеолог американського імперіалізму Альфред Мехен, вважав доктрину Монро і політику «відкритих дверей» двома невід'ємними складовими тієї політики, яка повинна привести США до світового панування. Він повідомляв секретарю флоту Мейеру у своєму листі від 24 вересня 1910 р., що США мають тільки два принципових і постійних аспекти в політиці - доктрину Монро і політику «відкритих дверей» - і все військово-морське планування має виходити з цих двох речей [1, с. 18].

А. Мехен також сформулював, поряд з Т. Рузвельтом, нове тлумачення доктрини Монро, перетворивши її на засіб виправдання експансіоністської політики Вашингтону на Американському континенті та за його межами [8, с. 132]. Вплив цих ідей позначився на політиці Рузвельта і його наступників [9, с. 37-38].

Отже, в передвоєнний період Сполучені Штати Америки не володіли достатніми економічними і військовими ресурсами для серйозного впливу на політику європейських держав. Ізоляціоністський принцип невтручання в європейські справи був тоді для Білого Дому лише однією гранню політики непрямого підпорядкування інтересів інших країн своїм, за допомогою просування принципів «відкритих дверей» і «рівних можливостей» у колоніях, - там, де США мали систему баз і опорних пунктів (Гаваї, Гуам, Філіппіни і т.д.), що знаходяться далеко від самої Європи. Проте, тут вони наштовхнулися на протидію з боку Японії, що володіла на початку століття найпотужнішими військовими силами в Південно-Східній Азії, що поклало

початок тривалому антагонізму між двома державами, який було вирішено лише в ході Другої світової війни.

Тому втручання Вашингтону в європейську політику хоча і побіжно, але все ж відбувалося. Не випадково в 1907 р. Німеччина, використовуючи американську зацікавленість у справах Південно-Східної Азії, намагалася втягнути США в орбіту свого впливу, з метою знайти союзника в майбутній війні. Німецький посол у Вашингтоні Штернбург запевняв президента США Рузвельта, що дії Великої Британії у Піднебесній мають на меті ініціювати агресію Японії проти США та Німеччини. Рузвельт побоювався, що Японія, спираючись на союз з Лондоном, Парижем і Санкт-Петербургом може приступити до розчленування Цинської держави і тоді всі зовнішньополітичні досягнення США з часу іспано-американської війни підуть прахом.

Такі побоювання мали свої підстави. Чим далі, тим більше суміжні до імперії Цин держави, котрі володіли достатніми військово-політичними засобами, а саме Росія і Японія, йшли шляхом «повзучого» розділу цієї країни. Після російсько-японської війни відносини між двома країнами все більш поліпшувалися. У 1907 і 1910 рр. між ними були укладені політичні конвенції стосовно Піднебесної, в яких, хоча і декларувалася прихильність принципу територіальної цілісності Цинської імперії, але в секретних статтях містилися пункти щодо фактичного розділу Маньчжурії і вказівки на наявність «спеціальних інтересів» в інших частинах Китаю [15, с. 168-169].

Прагнення до територіальних розділів з часом тільки зростало, і в пам'ятній записці Міністерства закордонних справ Російської імперії японському послу в Санкт-Петербурзі вказувалося: «Під час переговорів, які передували підписанню політичної конвенції 1907 р., російський уряд вважав обов'язком вказати японському уряду на наявність спеціальних російських інтересів на територіях західного Китаю, що межують з Росією. З тих пір значення питання про російські інтереси в Західному Китаї могло лише збільшуватися... Російський уряд вважає, що, щоб уникнути причин для непорозумінь у майбутньому, було б корисно, щоб проєктована конвенція згадала про території Західного Китаю як про сферу, в якій Японія визнає за Росією спеціальні інтереси» [19, с. 482].

Проте, на укладення союзу з Берліном Вашингтон так і не наважився. Замість цього Т. Рузвельт обмежився відправленням американського флоту до країн Тихого океану для захисту Циндао. З цього приводу президент Т. Рузвельт заявив: «Військове значення цього пункту мені невідомо, але я можу уявити собі в майбутньому можливість спільних дій флотів Німеччини та США проти Японії... Що стосується Англії, то я не думаю, що вона зможе взяти участь у такій війні - вона знає, що в цьому випадку ми захопимо Канаду» [7, с. 333].

Той факт, що американські правлячі кола, з одного боку, були готові виступити спільно з Німеччиною проти Японії, одночасно будучи впевненими, що Уайтхолл не стане втручатися в конфлікт, а з іншого боку те, що вони при цьому не пішли на укладення військового союзу з Німеччиною, свідчить про бажання Білого Дому вирішити японську проблему і при цьому не дати себе безпосередньо втягнути в змагання великих держав.

Як приклад можна привести реакцію американського уряду на укладення російсько-китайської конвенції щодо Маньчжурії, яка надавала Санкт-Петербургу виняткові права в цьому регіоні. Російський посол у Вашингтоні А. Кассіні писав у донесенні В. Ламздорфу від 30 (12) січня 1902 р.: «Статс-секретар [держсекретар США Дж. Хей - А.Г.] зрозумів... що постанови проектованої угоди [між Росією і Китаєм] були серйозною небезпекою для американської торгівлі в Маньчжурії. Крім того, він був обізнаний з достовірного джерела, що у разі проведення переговорів з Російсько-Китайським банком... німецький та японський уряди мають намір зажадати від Китаю подібних же переваг для своєї промисловості в Шаньдуні і Фуцзянь». Отже, американська сторона побоювалася ланцюгової реакції і руйнування всієї своєї політики «відкритих дверей» у Китаї. Кассіні особливо вразили наступні слова Хей: «...ми не можемо дивитися холонокровно на знищення нашої торгівлі в Маньчжурії, яке буде неминучим результатом укладання Росією з Китаєм угоди, складеної виключно в інтересах вашої країни. Ми, звичайно, воліли б в такому випадку, щоб Росія остаточно заволоділа Маньчжурією, так як тоді б у цій країні була введена принаймні хороша адміністрація, яка надала однакову безпеку всім». Кассіні спеціально підкреслив останнє речення, прокоментувавши його так: «Я дозволяю собі підкреслити зазначені слова статс-секретаря Хей, які ще раз доводять, наскільки політичні питання грають другорядне значення в справжніх турботах федерального уряду» [14, с. 30].

США воліли повністю охопити території особливими преференціями, які могли привести і привели б до колоніального поділу Цинської держави. Американський уряд всіляко намагався уникати входження в будь-які формальні угоди чи союзи з іншими державами. І якщо Велика Британія вже не могла бути послідовною в своїй політиці «блискучої ізоляції», і була змушена вступати в угоди з Францією, Росією і Японією (хоча також уникала політичних союзів з європейськими країнами), то така можливість, за рахунок свого географічного положення, відсутності конкурентів на Американському континенті і колоніальної імперії, яку треба було б захищати, була у США, які ставали, «новою Англією» в нових умовах. «У той час, - писав російський повірений у справах у Вашингтоні в 1911 р., такі великі події, як італо-турецька війна і китайська революція, хвилюють і спантеличують європейські кабінети, американський уряд ставиться до них з порівняльною байдужістю. Коли спалахнула війна на Середземному морі [італо-турецька - А.Г.], в газетах заговорили про можливість виставити президента в ролі миротворця, а Р. Штраус (колишній посол у Константинополі), порушив питання про прийняття Сполученими Штатами ініціативи пропозицій воюючим сторонам вирішити їх суперечку в Гаазькому суді. Але думки ці не зустріли ніякого співчуття і залишилися без будь-яких наслідків: уряд навіть не вважав за потрібне видати прокламацію про нейтралітет Сполучених Штатів; до китайських подій, звичайно, не можна було поставитися з такою ж байдужістю, і турбота про охорону безпеки американських громадян у Китаї викликала звернення федерального уряду до

імператорського уряду, а також аналогічні звернення до інших урядів. Цим кроком, як тут пояснюють у державному департаменті, аж ніяк, однак, не малося на увазі пропозицію якихось спільних дій у Китаї» [20, А. 247].

Проте, не слід вважати, що Білий Дім у передвоєнний час не мав будь-яких поглядів на те, якою він хотів бачити Європу. Хоча необхідних сил і засобів для серйозного впливу на європейську ситуацію в цей час американський істеблішмент не мав, проте, як згадує С. Вітте, державні люди цієї країни були переконані, що «Туреччина існувати не повинна, тому що ця країна магометанська, їй не місце в Європі, а кому вона дістанеться, це байдуже; чому не можна створити окремої сильної Польщі, це так природно і справедливо і т.п.» [16, с. 438]. Проте, С. Вітте називав ці погляди «самими наївними», «якщо не сказати неосвіченими», але, як показали подальші події, наївний в таких оцінках виявився, швидше, сам С. Вітте.

Більше того, хоча в цей період США і не могли впливати на європейську політику, але через доктрину «відкритих дверей» вони домагалися узгодженої поведінки всіх провідних країн під своєю егідою. Так, наприклад, під час громадянської війни в Китаї в 1912 р., Японія висловлювалася «у тому сенсі, що держави повинні були б визнати новий уряд лише після отримання від нього достатніх гарантій для оборони їх спільних інтересів» [19, с. 236].

Росія також скористалася ситуацією, щоб «...дати зрозуміти, що... має в Північній Маньчжурії, Монголії і Західному Китаї спеціальні інтереси і права, засновані на її договорах і конвенціях з Китаєм». «Схвалюючи ідею спільних дій держав, оскільки вона має на увазі захист їх загальних а інтересів у Китаї, - йшлося в телеграмі Сазонова послам Росії у Парижі, Берліні, Лондоні і Вашингтоні, - ми повинні залишити за собою щодо наших спеціальних прав та інтересів у вказаних областях свободу приймати ті запобіжні заходи, до үеёё ì è ì ïæè á áóðè çì óø áí èì è» [19, с. 112-113].

У відповіді Вашингтону на ці наміри зазначалося, що «раніше встановлені зобов'язання Китаєм залишаються в силі незалежно від форми правління, і що вони автоматично переходять до тимчасового уряду, що фактично знаходиться при владі, з яким уряд Сполучених Штатів матиме неофіційні зносини, і до будь-якого подальшого уряду, який заслужить офіційного визнання» [19, с. 269].

Очевидно, що архітектори американської зовнішньої політики побоювалися, що, скориставшись зміною режиму в Цинській імперії великі держави нав'яжуть їй додаткові умови в обмін на визнання, підриваючи тим самим політику «відкритих дверей» і «рівних можливостей». «Якщо, проте, всупереч всім очікуванням виявляться необхідні будь-які подальші кроки, - підкреслювалося в американській ноті, - то наш уряд твердо переконаний, що політика узгоджених дій після вичерпної угоди між державами повинна бути і буде збережена для того, щоб з самого ж початку виключити будь-яку можливість для непорозумінь» [19, с. 114].

Необхідно підкреслити, що політика «відкритих дверей» була спочатку політикою Великої Британії де-факто, оформлена ж США де-юре, вона заклала основи для зближення двох держав, незважаючи на британсько-

японський союз і морське суперництво. Тимчасовий повірений у справах Росії у США Г. Воллан повідомляв у 1900 р. В. Ламздорфа про те, що «американці протестуватимуть досить голосно, якщо їхні торгові інтереси будуть порушені новою угодою щодо Китаю. І на цьому ґрунті їх чекає готова до послуг Англія, яка всіляко намагається довести, що їхні інтереси тотожні в цьому питанні. Вплутати Сполучені Штати в нові ускладнення і змусити їх фігурувати як союзника було б величезним успіхом для англійської політики» [14, с. 18].

Таким чином, наприкінці XIX - на початку XX ст. США виходять на міжнародну арену як велика держава. Протиставивши свій республіканський імперіалізм, як «визвольний» і «цивілізаторський», імперіалізму інших країн, США міцно стали на шлях втручання в колоніальну політику, намагаючись підпорядкувати амбіції держав своїм інтересам.

З початком експансії у США була вироблена політика будівництва в ключових регіонах світу військових баз, і, одночасно, просування дипломатичними методами принципу «рівних можливостей» для торгівлі в колоніях.

Доктрина «відкритих дверей», введена в дипломатичний ужиток завдяки уряду США, проголошувала новий принцип у колоніальній політиці, спрямований на співпрацю великих держав, який повинен був прийти на зміну ізоляціонізму, системі блоків і військово-політичного суперництва. У цьому інтереси США співпали з інтересами Великої Британії, яка бачила в цій доктрині захист своєї імперії від амбіцій інших держав, що заклало основи для подальшого англо-американського співробітництва.

-
1. *Challener R.D.* Admirals, Generals and American Foreign Policy, 1898-1914 / R.D. Challener. - Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1973. - 433 pp.
  2. *Kissinger H.A.* American Foreign Policy / H.A. Kissinger. - N.-Y.-L.: W.W. Norton and company, 1977. - 445 p.
  3. *Невинс С., Коммаджер Г.* История США. От английской колонии до мировой державы / С. Невинс, Г. Коммаджер. - Н.-Й.: Телекс, 1991. - 444 с.
  4. *Шлезингер А.М.* Циклы американской истории / А.М. Шлезингер. - М.: Прогресс, 1992. - 687 с.
  5. *Зинн Г.* Американская империя. С 1492 года до наших дней / Г. Зинн. - М.: Алгоритм, 2014. - 752 с.
  6. *Иноземцев Н.Н.* Внешняя политика США в эпоху империализма / Н.Н. Иноземцев. - М.: Госполитиздат, 1960. - 762 с.
  7. *Зубок Л.И.* Экспансионистская политика США в начале XX века / Л.И. Зубок. - М.: Наука, 1969. - 467 с.
  8. *Дементьев И.П.* Идеиная борьба в США по вопросам экспансии (на рубеже XIX-XX вв.) / И.П. Дементьев. - М.: Издательство МГУ, 1973. - 368 с.
  9. *Носков В.В.* Институты власти и внешняя политика США, 1901-1913 гг. / В.В. Носков. - СПб.: Наука, 1993. - 478 с.
  10. *Печатнов В.О., Манькин А.С.* История внешней политики США / В.О. Печатнов, А.С. Манькин. - М.: Международные отношения, 2012. - 672 с.
  11. *Питльована Л.Ю.* Глобалізація американської зовнішньої політики наприкінці XIX - на початку XX століття: військові аспекти / Л.Ю. Питльована // Військово-науковий вісник. - 2009. - Вип. 12. - С. 93-105.
  12. Treaty of Peace between the United States and Spain. December 10, 1898 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/sp1898.asp.
  13. *Гончаренко А.В.* Становлення світової політики США наприкінці XIX - на початку

- XX ст. / А.В. Гончаренко // Сумський історико-архівний журнал. - 2018. - № XXX. - С. 62-74.
14. Россия XX век. Документы. Россия и США. Дипломатические отношения. 1900-1917. - М.: МФД, 1999. - 856 с.
15. Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Д. Востоке (1842-1925) / [Сост. Э.Д. Гримм]. - М.: Институт Востоковедения, 1925. - 218 с.
16. Витте С.Ю. Воспоминания / С.Ю. Витте. - М.: Соцэкгиз, 1960. - Т. 2. - 639 с.
17. Ключко Н.А., Гончаренко А.В. Китай в международных отношениях Российской империи в 90-х гг. XIX - в начале XX вв.: колониальный проект «Желтороссия» / Н.А. Ключко, А.В. Гончаренко // Сумський історико-архівний журнал. - 2017. - № XXVIII. - С. 14-28.
18. Сборник договоров и дипломатических документов по делам Дальнего Востока. 1895-1905 гг. - СПб.: Тип. А.М. Менделевича, 1906. - 762 А.
19. Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов царского и временного правительств. 1878-1917 гг. - Серия II. - Т. 19. - Ч. 2. - Л.: Госполитиздат, 1939. - 571 с.
20. Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов царского и временного правительств. 1878-1917 гг. - Серия II. - Т. 18. - Ч. 2. - Л.: Госполитиздат, 1938. - 401 с.

References

1. Challener R.D. Admirals, Generals and American Foreign Policy, 1898-1914 / R.D. Challener. - Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1973. - 433 pp.
2. Kissinger H.A. American Foreign Policy / H.A. Kissinger. - N.-Y.-L.: W.W. Norton and company, 1977. - 445 p.
3. Nevins S., Kommadzher G. Istorija SShA. Ot anglijskoj kolonii do mirovoj derzhavy / S. Nevins, G. Kommadzher. - N.-J.: Teleks, 1991. - 444 s.
4. Shlezinger A.M. Cikly amerikanskoj istorii / A.M. Shlezinger. - M.: Progress, 1992. - 687 s.
5. Zinn G. Amerikanskaja imperija. S 1492 goda do nashih dnei / G. Zinn. - M.: Algoritm, 2014. - 752 s.
6. Inozemcev N.N. Vneshnjaja politika SShA v jepohu imperializma / N.N. Inozemcev. - M.: Gospolitizdat, 1960. - 762 s.
7. Zubok L.I. Jekspansionistskaja politika SShA v nachale XX veka / L.I. Zubok. - M.: Nauka, 1969. - 467 s.
8. Dement'ev I.P. Idejnaja bor'ba v SShA po voprosam jekspansii (na rubezhe XIX-XX vv.) / I.P. Dement'ev. - M.: Izdatel'stvo MGU, 1973. - 368 s.
9. Noskov V.V. Instituty vlasti i vneshnjaja politika SShA, 1901-1913 gg. / V.V. Noskov. - SPb.: Nauka, 1993. - 478 s.
10. Pechatnov V.O., Manykin A.S. Istorija vneshnej politiki SShA / V.O. Pechatnov, A.S. Manykin. - M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2012. - 672 s.
11. Pytl'ovana L.Yu. Hlobalizatsiya amerykans'koi zovnishn'oi polityky naprykintsi XIX - na pochatku XX stolittya: viys'kovi aspekty / L.Yu. Pytl'ovana // Viys'kovo-naukovyj visnyk. - 2009. - Vyp. 12. - S. 93-105.
12. Treaty of Peace Between the United States and Spain. December 10, 1898 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/sp1898.asp.
13. Honcharenko A.V. Stanovlennya svitovoyi polityky SShA naprykintsi XIX - na pochatku XX st. / A.V. Honcharenko // Sums'kyj istoryko-arkhivnyj zhurnal. - 2018. - № XXX. - С. 62-74.
14. Rossiya XX vek. Dokumenty. Rossiya i SShA. Diplomaticheskie otnoshenija. 1900-1917. - М.: МФД, 1999. - 856 с.
15. Sbornik dogovorov i drugih dokumentov po istorii mezhdunarodnyh otnoshenij na D. Vostoke (1842-1925) / [Sost. Je.D. Grimm]. - М.: Institut Vostokovedenija, 1925. - 218 s.
16. Vitte S.Ju. Vospominanija / S.Ju. Vitte. - М.: Socjkgiz, 1960. - Т. 2. - 639 с.
17. Klochko N.A., Goncharenko A.V. Kitaj v mezhdunarodnyh otnoshenijah Rossijskoj imperii v 90-h gg. XIX - v nachale XX vv.: kolonial'nyj proekt «Zheltorossija» / N.A. Klochko, A.V. Goncharenko // Sums'kij istoryko-arkhivnyj zhurnal. - 2017. - № XXVIII. - С. 14-28.
18. Sbornik dogovorov i diplomaticheskikh dokumentov po delam Dal'nego Vostoka. 1895-1905 gg. - SPb.: Tip. A.M. Mendeleevicha, 1906. - 762 s.
19. Mezhdunarodnye otnoshenija v jepohu imperializma. Dokumenty iz arhivov carskogo i vremennogo pravitel'stv. 1878-1917 gg. - Serija II. - Т. 19. - Ч. 2. - Л.: Gospolitizdat, 1939. - 571 с.
20. Mezhdunarodnye otnoshenija v jepohu imperializma. Dokumenty iz arhivov carskogo i vremennogo pravitel'stv. 1878-1917 gg. - Serija II. - Т. 18. - Ч. 2. - Л.: Gospolitizdat, 1938. - 401 с.

Гончаренко А. В.

кандидат исторических наук, доцент, Сумской национальный аграрный университет (Украина)

США И КОЛОНИАЛЬНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ.

В статье исследована позиция США в колониальных противоречиях на Дальнем Востоке в конце XIX - начале XX вв. Охарактеризованы причины, ход и последствия активизации колониальной экспансии США в отношении Китая в течение изучаемого периода. Исследованы причины введения и практическая реализация Вашингтоном доктрины «открытых дверей» и «равных возможностей» в Цинской империи. Проанализирована роль США в усилении колониальной борьбы в Китае в конце XIX - начале XX вв.

Ключевые слова: США, Дальний Восток, Китай, внешняя политика, колониализм, экспансия, доктрина «открытых дверей» и «равных возможностей».

Goncharenko A. V.

PhD (History), Associate Professor of Sumy National Agrarian University (Ukraine)

THE USA AND COLONIAL CONTRADICTIONS IN THE FAREAST IN THE LATE XIX - AT THE BEGINNING XX CENTURIES

The article investigates the US position in colonial contradictions in the Far East in the late XIX - at the beginning XX centuries. There are described the causes, course and effects of the US colonial expansion in relation to China during the investigated period. There were explored the reasons for the establishment and practical implementation of the «open door» and «equal opportunities» doctrine according the Qing Empire by Washington. It was analyzed the role of the United States in the intensification of the colonial struggle in China in the late XIX - at the beginning XX centuries.

At the end of the XIX - early XX centuries the United States is entering the international arena as a great state. By opposing its republican imperialism, as «liberation» and «civilizational», imperialism of other countries, the United States firmly began to intervene in colonial politics, trying to subordinate the ambitions of states to their own interests.

The main object of American expansion in the Far East was China, in which the United States had, first of all, economic interests, defending of them at that time was impossible without establishing a political superiority in the Asia-Pacific region.

Strengthening Washington's colonial positions in the Far East at the end of the XIX and early XX centuries was determined by its long-term geopolitical interests in this region. The colonial contradictions that aggravated as a result of this in the Celestial Empire were the result of the divergence of economic interests of the great states.

The doctrine of «open doors», introduced by the US government in a diplomatic service, proclaimed a new principle in colonial politics, aimed at cooperation between the leading countries of that period world, which was supposed to replace isolationism, the system of blocs and military-political rivalry. In this case interests of the United States coincided with the interests of Great Britain, which saw in this doctrine the protection of its empire from the ambitions of other states, which laid the foundations for further Anglo-American cooperation.

However, the United States failed to significantly strengthen its colonial positions or establish its hegemony in the Far East because of the irreconcilable position of Japan. American policy in the region was unsuccessful due to the strengthening of Japan's position in China and the violation of the «open door» policy in Korea and Manchuria. However, to pursue anti-Japanese policies in the Far East, the American leadership did not dare, which was due to the relative weakness of military positions, the presence of the Anglo-Japanese alliance and the growth of the revolutionary movement in China. In addition, the White House has devoted a lot of efforts to minimizing Russia's presence in Manchuria.

Key words: the USA, the Far East, China, foreign policy, colonialism, expansion, doctrine of «open doors» and «equal opportunities».